

Att nå målet

– för utbildningen eller läraryrket?

Cecilia K. Hultberg, Kungl. Musikhögskolan i Stockholm
cecilia.hultberg@kmh.se

Abstract

The project To reach the goal starts out from the assumption that individuals' ways of participating in activities depends on their understanding of its purpose. Hence, teachers' and students' understanding of teachers' education programmes and profession influences their ways of acting, which is also influenced by the structure of the programme: Here we focus on students' ways of developing readiness to teach class ensemble in three, differently structured, local programmes. Students and teachers explored their own activities in collaboration with a researcher. This was followed up in workshops in with students' active participation was important. Identified strengths and weak points will be considered in quality development of the programmes. A book presenting experiences from the project will be published.

Key words

Student participation, quality assurance, music education, pedagogical readiness, course structure

Sammanfattning

Utgångspunkten för projektet Att nå målet är att individers sätt att delta i en verksamhet beror på hur de uppfattar dess syfte. Därför är lärares och studenters uppfattningar av lärarutbildning och -yrke viktiga för deras agerande, som även påverkas av utbildningens upplägg: I tre lokala lärarutbildningar med olika upplägg fokuseras studenters sätt att utveckla handlingsberedskap att undervisa i klassrumsmusicerande. Studenter och lärarutbildare har undersökt sina egna verksamheter i samarbete med en forskare. Detta följdes upp i gemensamma workshops, där studenternas aktiva medverkan hade stor betydelse. Synliggjorda styrkor och svagheter skall ligga till grund för att utveckla utbildningarna. Erfarenheterna från projektet presenteras i en antologi med texter av studenter, lärarutbildare och forskare.

Nyckelord

Studentmedverkan, kvalitetssäkring, musikpedagogik, pedagogisk handlingsberedskap kursstruktur

Innehållsförteckning

Att nå målet – för utbildningen eller läraryrket?.....	1
Abstract.....	1
Key words	1
Sammanfattning.....	1
Nyckelord.....	1
Innehållsförteckning.....	2
Introduktion.....	3
Teoretiska överväganden	3
De medverkande musikhögskolorna – lokala kursupplägg	4
Syfte.....	5
Metod.....	6
Processen – planenlig men med avvikelser.....	6
Projektet under 2008.....	6
Uppföljningen under 2009	7
Resultat	8
Verksamhetsorientering	8
Utbildningsrelaterade skillnader.....	10
Individuella erfarenheters påverkan	10
Diskussion.....	11
Huvudstudien och dess implikationer.....	11
Projektet som process och arbetsform	13
Presentationer av projektet.....	14
Referenser	15

Introduktion

I projektet Att nå målet (2008-09) ingår lärarutbildningar med inriktning musik vid Kungl. Musikhögskolan i Stockholm (KMH), Högskolan för scen och musik (HSM; Göteborgs universitet) och Musikhögskolan i Piteå (MME; Institutionen för musik och medier, Luleå tekniska universitet). Här riktas fokus mot blivande musikhögskolelärares lärandestrategier i högskoleförlagda kurser i relation till verksamhetsförlagd utbildning (VFU) i anknytning till dessa. För detta projekt valde vi ut kurser och VFU med koppling till klassundervisning i musik på grundskolans årskurser fyra till nio.

Till sin karaktär är Att nå målet öppet undersökande. I motsats till flera utvecklingsprojekt testas vi alltså inte någon pedagogisk undervisningsidé, utan vi riktar i stället vår uppmärksamhet mot lärandeprocesser i sig. Vi försöker nå ökad förståelse av vilka kompetenser som studenter utvecklar i olika situationer utifrån deras eget och lärarutbildares sätt att förhålla sig till olika delar av utbildningen. Projektet vilar på en pedagogisk grundsyn som innebär att studenterna står i fokus som lärande subjekt, vars aktiva reflekterande medverkan och vars talan är väsentlig (Vygotskij, 1981/1934), och där utbildning kan utvecklas som en konsekvens av förståelse av studenters lärandeprocesser.

Därför har studenterna centrala roller i detta projekt, de medverkar aktivt tillsammans med lärarutbildare och studierektorer, alternativt utbildningsledare. Studenters och utbildares reflektioner – inför, under och efter en kurs och VFU med anknytning till kursen – över vad de anser vara väsentligt i lärarutbildning och i läraryrket utgör grunden för diskussion om hur kvaliteten i utbildningarna kan utvecklas.

Teoretiska överväganden

Projektet ”Att nå målet” (2008–09) utgår från ett kulturpsykologiskt perspektiv, vilket innebär att relationer mellan individer och kulturer studeras (Vygotskij, 1981/1934; Bruner, 1996/2002; Säljö, 2000, 2005); här gäller denna relation huvudsakligen studenter och lokala utbildningskulturer, men med implikationer för studenternas egen undervisning i sin verksamhetsförlagda utbildning. Som kollektiva verksamheter erbjuder lokala utbildningar studenter olika förutsättningar beroende på hur utbildningen i fråga organiseras och hur lärarna uppfattar dess syfte och sin egen och studenternas handlingsutrymme (Marton & Tsui, 2004). Till detta kommer att enskilda individers sätt att delta i en verksamhet beror på hur de uppfattar syftet med verksamheten (Engeström, 1999). Beroende på hur ett kursmoment ramas in och bearbetas i undervisningen, riktas till exempel studenternas uppmärksamhet mot skilda aspekter av det som skall läras. Detta innebär att lärarna konstruerar olika undervisningsobjekt som rymmer olika kunskapskvaliteter, vilket enligt Jedemark (2007) har stor betydelse för vilket professionskunnande som fokuseras. Lärares och studenters uppfattningar av utbildningen och läraryrket ur ett nationellt och ett lokalt perspektiv har alltså stor betydelse för deras agerande.

I lärarutbildning med inriktning musik är detta speciellt intressant att kartlägga med tanke på att studenterna, förutom pedagogisk och ämnesrelaterad kompetens också behöver utveckla en mycket god handlingsberedskap baserad på musikaliskt hantverkskunnande i flera genrer. Detta för att de, som ledande klassrumsmusiker, skall kunna interagera musikaliskt, socialt och pedagogiskt med stora elevgrupper, inom vilka enskilda elever kan ha mycket olika förutsättningar för att delta i gemensamma musikaliska aktiviteter. Eftersom projektet riktas mot musikdelen i utbildningen, d.v.s. mot musicerande kontexter, är det väsentligt att inte enbart

undersöka studenters och utbildares uppfattningar om utbildningens syften, utan i minst lika hög grad deras faktiska agerande och deras egna analyser av detta.

Därför är det viktigt att ta hänsyn till individuell variation och erfarenhetsbaserade preferenser i studier av lärandestrategier som studenter utvecklar i olika lokala utbildningar. Eftersom musik är så central i många ungdomars liv, gäller detta i särskilt hög grad detta projekt med musikleärarstudenter, som utbildar sig inom ett område som under deras ungdomstid har berört dem starkt, och som fortfarande berör dem. Betydelsen av tidigare personliga erfarenheter bekräftas av flera forskningsstudier som visar att upplevelser under uppväxten i stor utsträckning påverkar de föreställningar och förväntningar som lärarstudenter med inriktning musik har kring sina yrkesroller (Bouij, 1998; Georgii-Hemming, 2005). Många musikleärarstudenter har valt sin utbildning därför att de vill arbeta med musik, och för en del av dem är deras eget musicerande till och med en viktigare anledning till yrkesvalet än önskan att bli lärare. För många av dem som uttryckligen vill bli musikleärare har deras egna erfarenheter av musikundervisning, som elever, stor betydelse för deras föreställningar av yrket. Därför behandlar projektet det komplexa mötet mellan, å ena sida, föreställningar och förväntningar som studenter utvecklat – som följd av tidigare erfarenheter likväl som av sina lärarstudier – och, å andra sidan, de krav de ställs inför under VFU:n, alltså praktik där de förväntas ta över sina handledares klassundervisning i musik.

Även erfarna musikleärares uppfattningar av musikämnet i grundskola, liksom av lärarprofessionen, varierar starkt, delvis av liknande skäl som gäller för studenterna, delvis på grund av att lärare enligt Lpo94 har stora möjligheter att utforma innehåll och undervisning enligt sina individuella preferenser (Sandberg och Heiling, 2005). Vid samtliga musikhögskolor som medverkar i projektet läggs stor vikt vid att lärarutbildare skall ha en tydlig förankring i praxisfältet; därför har flera av dem deltidsanställningar i lärarutbildningen och i skolan. Vid sidan av dessa erfarna musikleärare undervisar och ämnesexperter som saknar erfarenhet från grundskolans område, men vars kompetens har bedömts vara relevant för blivande klasslärare. För att kunna leda klassrumsmusicerande samtidigt som de spelar piano eller gitarr behöver till exempel studenterna utveckla en hög kompetens på just dessa instrument. Högskolelärarna i denna del av utbildningen kan representera ytterligare andra, varierande uppfattningar av musikämnet i grundskolan.

Lärarutbildarnas olika föreställningar om den profession som de skall utbilda studenterna för har i sin tur konsekvenser, både för vad de uppfattar som väsentliga kompetenser, och för hur de förhåller sig till styrdokument som kursplaner och utbildningsplaner – det vill säga vilken kunskap de distribuerar till studenterna, och hur de distribuerar den.

De medverkande musikhögskolorna – lokala kursupplägg

Vid samtliga tre medverkande musikhögskolor har studenter möjlighet att välja lärarutbildning med olika profiler: enbart musik (klasslärare på grundskola och gymnasium alternativt instrumental- och ensemblelärare – företrädesvis på kulturskola, folkhögskola eller musikundervisning på gymnasium) eller musik och annat ämne på grundskola (på KMH även på gymnasium), men institutionernas sätt att organisera dessa val skiljer sig åt, liksom uppdelningen i olika kurser. Vid KMH och HSM antas blivande lärarstudenter till en av dessa utbildningsprofiler redan innan de påbörjar sina studier, medan de vid MME i stället under utbildningens gång gör individuella val.

Eftersom MME:s övergripande upplägg bygger på studenters individuella vägval genom utbildningen, valde vi för detta projekt ut kurser i klassmetodik och klassmusik, som samläses under höstterminen. Metodik kan läsas under andra, alternativt tredje studieåret, och kursen Klassmusik läses under andra, tredje eller fjärde året, beroende på den studerandes val av egen profilering. Denna kurs skall enligt kursplanen organiseras i projektform utifrån gruppens samlade kunskapsnivå, och kursdeltagarna skall tillsammans med handledaren formulera målsättning samt en studieplan. De båda kurserna följs av en VFU-period efter juluppehållet.

På HSM valde vi utbildningen med profilen klassundervisning i musik för grundskola och gymnasium, den så kallade GG-profilen. Här ingår undervisning med inriktning mot klassrumsmusicerande i metodikkurserna, i så kallad PRIK-ensemble (Praktisk InstrumentKunskap). Studenterna skriver loggböcker där de reflekterar över metod. Liksom i övriga kurser i HSM:s lärarutbildning ingår ett didaktiskt innehåll. Dessa kurser löper som en strimma genom utbildningen och är relaterade till VFU som löper parallellt i tid. I projektets huvudstudie hade studenterna VFU på onsdagar och klassmetodik med PRIK-ensemble på torsdagar. VFU:n planeras av utbildningsvetenskapliga fakulteten.

På KMH valde vi den då relativt nyetablerade LGr-profilen: studenterna blir grundskolelärare i musik och ytterligare ett annat ämne – detta läser de vid Stockholms universitet, medan musikdelen inklusive VFU:n i musikämnet anordnas av KMH. Liksom i Piteå läses klassmetodik parallellt med kurser med inriktning mot klassrumsmusicerande. Det senare ingår i två kurser i Spel, sång och ledarskap. I den andra delkursen, som ingick i projektet, ingår ensembleledning. VFU:s ligger på heltid under två veckor, när studenterna har läst ungefär två tredjedelar av kurserna. Liksom vid HSM skriver studenterna reflekterande loggböcker i metodikkursen. Specifikt för LGr är att varje årskurs disponerar ett ”klassrum”, där studenterna har avsatta veckodagar för att arbeta på egen hand.

Syfte

Sammanfattningsvis syftar projektets på ett övergripande plan till att nå djupare förståelse av styrkor och svagheter i utbildningarna, samt att med denna förståelse som grund dra konsekvenser om hur utbildningarna kan utvecklas för att säkra respektive stärka kvalitén. För att motsvara syftet relateras studenters och lärarutbildares uppfattningar av utbildningen till varandra och följs upp under projektets gång. Problemområdet är avgränsat till den kombinerade, musikaliska och pedagogiska handlingsberedskap som krävs för att undervisa i klassrumsmusicerande i grundskolans årskurser fyra till nio.

Huvudfrågan är formulerad i enlighet med den centrala roll som studenterna har i projektet: *Vilka lärandestrategier utvecklar studenter i olika lokala lärarutbildningar med inriktning musik?* I denna huvudfråga ingår frågor om hur studenterna relaterar sitt lärande inom utbildningen till nationella och lokala mål för denna och till sin kommande yrkesroll, hur deras lärande påverkas av den undervisning som de erbjuds, och hur utbildningen motsvarar samhällets behov.

Till dessa frågor relaterar vi följdfrågan om vilka konsekvenser resultaten kan ha för utvecklingen av utbildningarna. Slutligen ställer vi frågan om hur aktiv studentmedverkan i utbildningsuppföljning kan bidra till kvalitetsutveckling.

Metod

Som framgår av förra avsnittet har studenter en central roll i detta projekt. Dessutom har lärare i kurserna och utbildningsledare respektive studierektorer medverkat tillsammans med mig, som projektledare. Min roll har också varit att som forskare spegla projektet och dess resultat ur ett kulturpsykologiskt perspektiv. En viktig förutsättning för projektet var att utbildningsledare skulle vara lokala projektledare och tillsammans med mig utgöra en ledningsgrupp. I denna ledningsgrupp har vi haft uppföljande virtuella och fysiska möten för att hålla i både den planerade verksamheten och för att möta de problem som dök upp under projektets gång.

Processen – planenlig men med avvikelser

Till stor del har vi genomfört projektet enligt den ursprungliga planen, men vi har också av olika skäl gjort ändringar, redan från projektets introduktionsfas. De nya krav, som Bologna-processen inneburit, hade lett till att många högskolelärare intog en avvaktande hållning till nya projekt. Därför beslöt vi att introducera projektet på alla tre partnerhögskolorna vid seminarier i slutet av ht-2007. Det kom fram mycket olika individuella förutsättningar för att medverka i projektet, samt även olika behov av kompetensutveckling. Gemensamt på alla högskolorna var att flera av de kolleger som var intresserade av att delta i projektet var osäkra på hur länge och i vilken omfattning de skulle vara anställda. Därför var de osäkra på om det lönade sig för dem att satsa på projektet.

Gemensamt var också en osäkerhet om fördelningen av ansvarsområden och undervisningsuppgifter under kommande läsår. Dessa innebar problem, både för att etablera och för att driva projektet, eftersom det var omöjligt att fullt ut planera tillsammans med dem som faktiskt skulle ha möjlighet att delta.

Projektet under 2008

Ett annat problem gällde att anpassa tidplanen efter de mycket olika uppläggen av utbildningarna. När projektet beviljades pågick redan de kurser som under läsåret 2007/08 hade kunnat vara aktuella, vilket innebar att vi förlade den centrala fasen med studentmedverkan till läsåret 2008/09 med tyngdpunkt på höstterminen 2008. Detta har i sin tur inneburit att vi hade möjlighet att utarbeta en gemensam förberedande del: Vi erbjöd lärare som var intresserade av att medverka i projektet att under vårterminen 2008 gå en fristående kurs på avancerad nivå, utformad så att den kan ingå i lärarnas högskolepedagogiska utbildning. I denna kurs (Musikalisk kunskapsutveckling och lärarkompetens) skrev kursdeltagarna populärvetenskapliga texter utifrån egna erfarenheter av studenters musikaliska lärande, och relaterade dessa till kursplaner och utbildningsmål i lärarutbildningen, samt kommenterade och diskuterade varandras texter vid seminarierna. Till följd av den stora osäkerheten i personalplaneringen på musikhögskolorna, var det emellertid inte varit möjligt att erbjuda kursen till alla lärare som sedan undervisade i kurserna i klassrumsmusicerande under ht 2008.

Inför höstterminen 2008 samlades kolleger från alla partnerhögskolorna i ett tvådagarsseminarium för att följa upp vårterminens kurs och slutplanera projektets centrala del. I den ursprungliga planen avsåg vi att genomföra en studentenkät i början av den centrala fasen, men vi har avstått från att göra det. En anledning till detta är att projektet i sig främst är ett utvecklingsprojekt, och att en enkätstudie inte tydligt knyter till just syftet att utveckla verksamheterna. En annan anledning är att flera kortfristiga förändringar i bemanningen av kurserna ledde till att det helt enkelt blev svårt att hinna med att introducera en enkätstudie till studen-

terna. Vi såg det som viktigt att inte enkäten – och därmed också projektet – skulle kunna uppfattas negativt. I stället har de lokala projektledarna varit desto mer omsorgsfulla i det strategiska urvalet av studenter som tillfrågats att medverka med aktionsstudier av sitt eget lärande i kursen och VFU:n som knyter an till den.

I enlighet med planen frågade vi tre studenter vid varje högskola om de ville medverka genom att reflektera över sitt eget lärande i kurserna i klassrumsmusicerande, delta i tre halvstrukturerade djupintervjuer om sina lärandestrategier samt i den uppföljande kollaborativa analysen, som skulle ske i samverkan mellan lärosätena, under 2009 (se förra avsnittet). Utbildningsledarna vid HSM, Helena Wattström, och MME, Kristina Nilsson, intervjuade studenterna vid sina respektive utbildningar, och jag intervjuade studenterna vid KMH. För dessa intervjuer sammanställde jag intervjuguider där även deltagarnas bakgrund tas upp, och även hållit i analysen av samtliga intervjuer. För att göra det attraktivt för studenterna att medverka erbjöds de att använda sina erfarenheter från projektet i sina självständiga arbeten inom utbildningen. Dessutom skulle var och en få ett individuellt utformat intyg – undertecknat av lokal och central projektledare – där deras projektmedverkan beskrivs; något som kan vara värdefullt när de senare söker lärartjänster. Detta beslöts vi mötet i augusti 2008 som ”morot” för studenterna, på initiativ av en av de medverkande utbildningsledarna.

Ursprungligen planerade vi också att ha regelbundna datorbaserade träffar för alla medverkande i alla grupper, men när det gäller studenterna avstod vi från detta av främst två skäl. Ett skäl var att tekniken för sådana virtuella träffar måste vara mycket pålitlig för att träffarna skall uppfattas som meningsfulla. Eftersom uppkopplingsproblem störde flera av distansseminarierna vt-2008, måste vi befara att även studentträffar skulle vara tekniskt problematiska. Ett annat skäl var att vi såg att studenterna behövde gott om tid för att bli hemmastadda i sina roller som projektdeltagare, och att vi därför inte ville lägga till ytterligare projektaktiviteter som de kunde uppfatta som nya krav.

Enligt ansökan skulle de undervisande lärarna, som en del i sin uppföljning av undervisning, föra kontinuerliga loggböcker, parallellt med studenternas reflektioner. Vi erbjöd också studenternas handledare på VFU-skolorna att medverka i aktivt i projektet. Tyvärr kunde inte någon handledare delta. Lärarna som undervisade i kurserna har reflekterat över sin undervisning, men bara få har gjort det på det systematiska sätt som vi hade planerat för. Flera av dem fortsatte emellertid under läsåret 2008/09 en skriftlig dialog med mig kring egna texter med reflektioner över studenters lärande. Lärarnas medverkan i vårterminens kurs fick därför som bieffekt att vi fick ett bra utgångsläge för uppföljningen under år 2009.

Till följd av att utbildningsledaren vid MME bytte arbetsplats vid årsskiftet 2008/09, kunde projektet inte fullföljas i Piteå, eftersom hennes efterträdare inte hade möjlighet att gå in som ny lokal projektledare. Den tredje omgången studentintervjuer saknas därför, vilket innebär att vi inte har tillgång till studentreflektioner som avser kursens relation till VFU:n. Dessutom skedde lärarbyten medan kursen pågick. Den lärare som tog över undervisningen under senhösten, har emellertid medverkat i uppföljningen under 2009.

Uppföljningen under 2009

Uppföljningen av projektet påverkades av ”Utredningen om en ny lärarutbildning” (SOU 2008:109), som har stor betydelse för projektets problemområde och, som konsekvens av detta, även för projektets relevans. En genomgripande revidering av lärarutbildningen innebär att projektet visserligen fick en retrospektiv betydelse, men kanske inte för kommande utbild-

ning. För att resultaten skulle behålla sin relevans beslöt vi att följa upp dem i relation till den nya situation som uppstått till följd av utredningen om en ny lärarutbildning.

Under 2009 har studenter, lärare och utbildningsledare från HSM och KMH, och en lärare från MME träffats under en- till tvådagars workshops, där vi har följt upp kurserna och VFU:s under höstterminen 2008. Vi har valt ett upplägg där först studenterna har medverkat, och en avslutning där lärare, utbildningsledare och jag har sammanfattat för att jag skulle kunna förbereda efterföljande möte. Inför mötena har jag sammanställt övergripande resultat som underlag för våra diskussioner. Vid en sådan workshop under våren 2009 beslöt vi att ge ut en antologi där de medverkande är välkomna att bidra med texter i olika format. Studenterna kunde välja mellan att skriva kompletta kapitel eller korta avsnitt om olika teman som de ansåg vara särskilt angelägna. Till dessa åtog jag mig att skriva en interfolierande, sammanhållande text. Dessutom kom vi överens om att en forskare som inte medverkat i projektet skriver ett sammanfattande vetenskapligt kapitel där projektet belyses mot bakgrund av Lpo 94 och den nationella utvärderingen av musikämnet, 2003, samt relateras till den nya aviserade lärarutbildningen.

Under hösten har vi följt upp planeringen av antologin med ytterligare möten, och medförfattarna har skickat sina texter till mig som redaktör och peer reviewer. En del av de studenter som till en början visade stort intresse att vara medförfattare till boken har tyvärr inte kommit över tröskeln till skrivandet, men vi har nu texter från en student från KMH, tre lärare (en från varje partnerhögskola), utbildningsledaren från HSM och den dåvarande studierektorn på KMH. Forskartexten är under arbete liksom mina texter, där jag ger ett vetenskapligt perspektiv på innehållet i medförfattarnas populärvetenskapliga texter.

Resultat

Ett övergripande resultat är att studenter från alla musikhögskolor har likartade uppfattningar av väsentliga kompetenser och förhållningssätt som musiklärare och likartade önskemål om förändringar som skulle innebära förbättringar av utbildningarna. Studenternas synpunkter vittnar om seriositet och moget reflekterande, vilket i sig visar betydelsen av aktiv studentmedverkan. Nästan alla studenterna har satt sig in i kursplanerna (en student vet inte något om kursplanen) och vet vilka krav som ställs på dem i de olika kurserna, men däremot känner de flesta av dem inte till de nationella målen för lärarutbildningen. Deras strategier är med andra ord snarare verksamhetsorienterade än målorienterade.

Som förväntat finns det vissa skillnader i studenters lärande, som hänger samman med strukturen i den kurs de läser. Men, och detta är väsentligt, resultaten visar också att de flesta skillnaderna i studenternas generella lärandestrategier snarare kan relateras till olika individuella erfarenheter och föreställningar av musikläraryrket än till utbildningarnas upplägg. Resultat som samtidigt är både utbildnings- och individrelaterade gäller erfarenheter som är knutna till enskilda lärare i kurserna och handledare under VFU:n.

Verksamhetsorientering

Studenternas verksamhetsorienterade lärande omfattar både ämnesspecifika och allmänpedagogiska aspekter. Här presenterar jag exempel som representerar förhållningssätt som framkommer både på HSM och KMH. I denna redovisning har jag valt att bortse från utsagor från MME när det gäller aspekter som är knutna till VFU, eftersom de intervjuer vi har gjort innan studenterna hade haft sin praktik med anknytning till kurserna. Textens komprimerade

format medger inte de kommentarer som krävs för ett vetenskapligt relevant förhållningssätt till data. Däremot finns detta utrymme i antologin som publiceras i vår.

Ett viktigt övergripande resultat är att studenterna i stor utsträckning använder liknande strategier, nämligen att utveckla en hög kompetens att *kompa i klassrummet*, att i övrigt ha en *bred kompetens* som musikanter, och att de därför *satsar särskilt på områden där de uppfattar sig som svaga eller inte tillräckligt bra*. De använder också gärna sina lärares *konkreta exempel* på undervisningsmetoder, men de gör det på ett allt mer reflekterat sätt under kursens gång och framhåller då betydelsen av att förankra konkreta exempel didaktiskt och pedagogiskt. Gemensamt för studenterna är också att de vill lära sig *förenklingskonsten*, att utforma enkla och lättfattliga uppgifter för eleverna i klassrumsmusicerande. Flera av dem betonar också hur viktigt det är *att vara tydlig* i det de gör för att klassrumsmusicerandet skall bli en positiv upplevelse för eleverna, och att de kan känna att de klarar av sina uppgifter som ensemblemusikanter. I samband med tydlighet nämner flera av studenterna *långsiktig planering*.

Samtidigt som studenterna inser att de behöver kunna spela piano eller gitarr så bra att, de medan de spelar, kan se på eleverna, sjunga tillsammans med dem, ge råd om olika stämmor som eleverna skall spela, framhåller de också att de måste vara "tillräckligt" bra på det brukliga instrumentariet i grundskolan: trumset, gitarr och elbas. Studenternas uppfattning av vad som är "tillräckligt" varierar i början av kursen, men mot slutet – när alla har varit ute på VFU – är de överens om att de skall kunna visa och förklara hur man skall göra, men inte nödvändigtvis själva kunna spela allt. Under de uppföljande diskussionerna år 2009 var studenterna ense om att huvudsaken är att de som lärare *vågar spela* även på de instrument som de inte ser som sina huvudinstrument. Detta gäller både instrument och genrer: De inser att de behöver utveckla en grundläggande stilistisk kännedom i de genrer som låtarna i klassrumsmusicerandet representerar och på ett förenklat sätt visa vad som är karakteristiskt. Intressant är också att flera av studenterna på partnerhögskolorna självmant reflekterar över att genrebredningen i musikundervisningen i grundskolan inte bör vara alltför smal, och att den gängse instrumentuppsättningen (trumset, gitarr, elbas samt enkla rytm instrument) inte alltid är tillräcklig.

Studenternas verksamhetsorienterade lärande omfattar även allmänpedagogiska aspekter som sträcker sig till demokratifostran – bådadera relaterade till musicerande i klassrummet, alltså VFU:n. Flera av dem hänvisar, liksom i citatet ovan till att de behöver bli bättre på att *se alla elever i klassen*, att anpassa uppgifter till dem. Några konstaterar kritiskt självgranskande att de har lättare för att uppmärksamma vissa elever mer än andra elever och framhåller att de behöver bli bättre på att kompa medan de leder sång eller ensemblespel i klassen för att möta alla elever på ett sätt som gör att de känner sig sedda. Kommentarer av detta slag rymmer även en demokratiaspekt, vilket också några av dem uttalar explicit.

Över huvud taget har det kritiskt reflekterande förhållningssätt som de flesta studenterna har visat, varit en stor tillgång i projektet. Redan i intervjuerna uttrycker flera av studenterna att de behöver fler eller bättre möjligheter att knyta samman ensemblespel med reflektion över didaktiska och pedagogiska överväganden. Några tar upp att de behöver diskutera den pedagogiska grunden för metodiska exempel, en annan tar upp att studenternas egna speluppgifter behöver utformas så att de har bäring på lärarrollen och att de behöver en pedagogisk diskussion om hur de gör detta. De studenter från KMH och HSM som medverkade i uppföljningen av kurserna i workshops, 2009, (studenter från MME deltog inte i uppföljningen) betonade samfällt att de önskar ett didaktiskt och pedagogiskt reflekterande spår i utbildningens kurser i klassrumsemble.

Utbildningsrelaterade skillnader

En skillnad som kan relateras till utbildningarnas olika upplägg gäller hur studenterna följer upp sina erfarenheter från VFU:n i kurser med inriktning mot klassrumsmusicerande. Studenterna vid HSM kommenterar att de diskuterar problem de stött på i VFU:n med sina studiekamrater. Å andra sidan visar kommentarer från HSM-studenter att det ibland uppstår luckor i kontinuiteten i VFU:n, vilket då medför att studenten i fråga inte får möjligheter pröva sina kunskaper från metodikkursen. Det är främst studenter på HSM som lyfter fram vikten av att själv pröva de metodiska exempel som lärarna har gått igenom. En av dem har utvecklat en strategi som innebär att hon prövar hur samma metodiska upplägg fungerar i olika klasser. På så sätt kan hon också dra slutsatser om vad som hänger på hennes eget agerande – vad hon kan behöva utveckla för att bli bättre – och vad som kanske snarare har att göra med att klasserna i sig är olika och att det därför snarare handlar om att hon behöver utveckla olika sätt att förhålla sig till de exempel som lärarna går igenom. Detta bör då ses mot bakgrund av att kursen heter klassrumsmetodik, och att så kallad PRIK-ensemble ingår i kursen. En student kommenterar att kursen handlar mer om metodik än om ensemble.

En annan skillnad gäller studentgruppens betydelse för lärandet under högskolekursen. På KMH är den upplagd så att den inkluderar både klassrumsinriktat ensemblespel och undervisning i spel och sång som ett led i studenternas egen kompetensutveckling. KMH-studenterna beskriver att de gör viktiga erfarenheter genom att lära av varandra i ensemblespel där de turas om att leda gruppen och att medverka i den, både för sin egen utveckling och för VFU:n. En av dem beskriver särskilt att det är bra att tillsammans med studentgruppen få pröva att leda låtar som de själva förberett; planera genomgången, öva att hantera situationer när det inte fungerar som planerat, att ha alternativa förslag i beredskap på hur de kan fortsätta.

Här finns alltså en aspekt där kursupplägget påverkar studenters lärandestrategier. På ett indirekt sätt gäller detta också den påverkan som enskilda kurskamraters förhållningssätt kan ha: Studenterna på alla utbildningarna kommenterar att kursdeltagarnas engagemang varierar; en del av dem menar också att även deras eget engagemang har varierat ibland. Detta gäller alltså också för KMH, men här kommenterar särskilt en student att ”kursens uppläggning gjorde att man kunde gå vidare i sin egen takt, även om några inte var så engagerade”. Reflektioner över denna del saknas på de andra högskolorna, eftersom motsvarande undervisning ligger i andra kurser.

Samma student som uppskattar upplägget av kursen ”Spel och sång...” efterlyser emellertid också mer konkreta exempel i metodikkursen, som på KMH alltså löses parallellt med kursen Spel och sång. Studenten hade gärna önskat att de erfarna lärarna i kursen hade”... tydligt uttalat ’att det här gör vi för att...’ utifrån det praktiska exemplet till didaktik och pedagogik”. Här uppfattar alltså studenten att indelningen i kurser med praktiskt teoretiskt innehåll hämmar lärandet.

Individuella erfarenheters påverkan

Det förra avsnittet visar inte bara att utbildningens upplägg påverkar studenters lärande, utan också att de kompetenser som studenter har eller saknar när de börjar sin utbildning påverkar deras lärandestrategier, liksom deras föreställningar om sin kommande yrkesverksamhet. Alla medverkande studenter har ett genuint musikintresse, men anledningarna till att de valde just den lokala utbildningsprofil som de nu går på, varierar tvärs över partnerhögskolorna. Någon kom inte att tänka på något annat yrkesval och kan kanske därför inte ens sägas ha gjort något val. Andra har arbetat som obehöriga musiklektörer och har nu bestämt sig för att bli

behöriga. Deras val av utbildning är alltså långsiktigt välgrundat. Andra tidigare yrkeserfarenheter är en annan anledning till någon students val att på sikt bli speciallärare och använda musik i undervisning för elever med särskilda behov. Egna erfarenheter av musikundervisning som elev har också stor betydelse, både i positiv och i negativ mening. En student menar att hon under flera år dålig musikundervisning och tänkte, att hon skulle vilja ge elever möjligheter att ha det bättre.

På KMH, där studenternas eget spel ingår i den kurs som ingick i projektet, framgår det tydligt hur olika deras lärande är inriktat och hur olika deras förväntningar på utbildningen är. En student som arbetat flera år som musiklehrare efterlyser till exempel mer piano, men inser att det huvudsakligen är upp till honom själv att ta sig den tid för att öva som krävs. I övrigt ser han vilka möjligheter att utveckla nya kompetenser som kursen erbjuder på alla de områden som ingår: eget spel, ”peer teaching and learning” i studentgruppen, metodiska exempel i ensemblespel, handledarens långsiktiga strategier under VFU:n.

Denne student använder sig av utbildningen som en resurs med olika sammanhängande delar som han kan använda sig av på de sätt han bäst behöver. För studenter som inte har några erfarenheter av att undervisa i klass är det mycket svårare att överblicka utbildningen och därför också svårare att förhålla sig till den i sitt eget lärande. En student, som under projektet blir allt mer övertygad om att detta är det rätta yrkesvalet för henne, gör efter kursen en mycket fin analys av vad hon hade behövt. Först då har hon överblicken. Som bra pianist, hade hon till exempel behövt mer undervisning på andra instrument, och hon hade önskat att alla piano-uppgifterna skulle kunna användas i klassrummet. I likhet med andra studenter som inte heller har undervisat tidigare hade hon också velat ha mer undervisning om gruppdynamiska processer och konflikthantering, vilket studenterna med undervisningsvana knappast eller inte alls kommenterar.

Diskussion

Projektet Att nå målet ställer frågor om vad studenter siktar mot i sina lärarutbildningar med inriktning musik, och vilka lärandestrategier de utvecklar för att nå sina mål. Det övergripande resultatet, att studenterna är verksamhetsorienterade i sitt lärande, visar att de siktar mot målet att vara musiklehrare, snarare än att få ett examensbevis. De studenter som redan har arbetat som obehöriga lärare hade visserligen behörigheten i sig som speciell drivkraft när de sökte till utbildningarna, men som studenter tar de vara på alla möjligheter att utveckla sina kompetenser att bli bättre musiklehrare. Detta är uppmuntrande för musikhögskolorna som anordnar utbildningarna, och samtidigt innebär studenternas förhållningssätt en utmaning att verkligen erbjuda utbildningar som motsvarar vad studenterna förväntar sig.

Huvudstudien och dess implikationer

Projektet syftar till att bättre förstå styrkor och svagheter i utbildningarna för att med denna förståelse dra konsekvenser om hur utbildningarna kan utvecklas. Den nya situation som har uppstått till följd av utredningen om en ny lärarutbildning och propositionen som nu har lagts fram, medför emellertid att det snarast är angeläget att med resultaten som grund lyfta fram problemområden som är viktiga att beakta i samband med att musikhögskolorna nu skall söka examensrätt för de nya utbildningarna.

Resultaten visar förvisso på flera styrkor och en del svagheter i utbildningarna, men framför allt visar de på behovet av att erbjuda studenter med mycket olika förutsättningar och förkun-

skaper den undervisning de behöver. Det är en utmaning att utforma kurser så att alla studenterna i en kurs kan utveckla kompetenser som är relevanta för dem som blivande musklärare. Tätt förknippat med denna problematik är kursplanerna och utbildningsplanerna, som behöver skrivas på ett verksamhetsorienterat sätt, om de skall motsvara studenternas övergripande förhållningssätt. I sina gemensamma strategier länkar studenterna samman sitt lärande i ensemblespel med sina förberedelser för VFU:n, vilket i sig visar att de kurser som ingick i projektet har hög relevans för skolan, alltså för samhällets krav. Studenternas reflektioner och önskemål om förbättringar i kurserna är av sådan art att de också vittnar om att utbildningarna främjar kritiskt tänkande.

En problematik som kommentarerna från KMH visar på, är balanseringen av studenternas lärande på sina huvudackordinstrument (piano eller gitarr) med andra instrument, bland annat grundskolans gängse instrumentarium, i kurser där studenternas kompetenser ofta kan vara mycket olika. Ett syfte med LGr-utbildningen har varit att knyta samman, å ena sidan, teori och praktik men, å andra sidan, spel och sång som både gagnar studenternas personliga utveckling och deras handlingsberedskap som lärare i klass. För vissa av studenterna fungerar upplägget också enligt detta, men för andra inte lika bra. På motsvarande sätt är intentionerna på HSM att knyta studenternas lärande i kurs och VFU genom parallella scheman, men även här fungerar detta olika bra för enskilda studenter.

Under kursens gång växlar synen på muskläraryrket bland de studenter som inte redan när de sökte till utbildningen mycket tydligt hade bestämt sig för att de ville gå utbildningen, vilket kan hänga samman med att handledaren kan ha ännu större påverkan på studenternas lärande än lärarna i högskolans kurser. Både på HSM och på KMH beskriver studenter hur mycket handledaren betyder för dem. En förutsättning är då att båda parter har liknande föreställningar av vad undervisning kan vara och hur den bör vara. När detta inte är fallet kan VFU:n därmed bli en starkt negativ upplevelse som kan leda till att studenten känner sig osäker på om yrkesvalet verkligen är rätt, även om studenten uppfattar handledaren som en bra och effektiv lärare. Denna problematik hänger samman med att enskilda musklärare har mycket stort utrymme att utforma sin undervisning och att välja innehåll till den, men också med att studenter kan ha mycket varierande föreställningar om vad och hur musikundervisning bör vara. Detta är en tankeställare inför arbetet med nya kurs- och utbildningsplaner.

En annan anledning till att studenter kan ifrågasätta sitt yrkesval är de stora utmaningar i gruppdyamik, som musklärare ställs inför, vilket kommentarerna om mer utbildning i konflikthantering, och även tidigare i utbildningen. Det går inte heller att bortse från att den största anledningen till att studenterna har valt att bli musklärare, deras eget musikintresse, också kan vara en anledning till att en del studenter håller en dörr öppen för att använda både den kompetens de redan har och den som de kan utveckla under utbildningen för att arbeta som musiker, antingen på deltid vid sidan av att vara musklärare, eller som alternativ, helt och hållet. Detta innebär inte nödvändigtvis att de ser negativt på läraryrket, utan snarare att de har behov av att ha tid för musicerande på sina egna villkor. Det talar också för studenternas insikt i att det ställs stora krav på musklärare som vill undervisa på sådant sätt att alla elever känner sig sedda och får individuellt anpassade uppgifter. Detta är en generell utmaning: att ge studenterna utrymme för eget musikskap samtidigt som utbildningen erbjuder dem, om möjligt, bättre möjligheter än idag att utveckla de kompetenser som behövs för att vara musklärare i grundskolan.

Relaterat till detta står önskemål från studenterna om att det skall ingå didaktiskt och pedagogiskt reflekterande spår i alla kurser med musicerande. Några av de medverkande studenterna

har gett förslag på hur det skulle kunna vara, till exempel att deras egna speluppgifter skall knyta an till undervisning i klass, att dessa dokumenteras och distribueras till kurskamrater. I detta, i studenternas aktiva medverkan som experter på sin egen utbildning, ligger en väsentlig potential som kan bidra till hög kvalitet i den nya lärarutbildningen, och till fortsatt kvalitets-säkring av den.

Detta leder vidare till den centrala tanken i projektet, att ge studenterna utrymme att utifrån sina egna erfarenheter beskriva och reflektera över sitt kunnande (sina bakgrundserfarenheter), sina lärandestrategier, och sina sätt att utveckla dessa. Deras aktiva medverkan har stärkt projektets relevans samtidigt som studenterna hade möjlighet att göra sina röster hörda på ett konstruktivt sätt som kan bidra till utvecklingen av deras utbildning. Den starka verksamhetsorienteringen i deras lärandestrategier visar på behovet att formulera målrelaterade styrdokument på sådant sätt att de uppfattas som relevanta av både studenter och utbildare. Erfarenheterna från projektet kommer därför förhoppningsvis att vara värdefulla under arbetet med den nya lärarutbildningen.

Projektet som process och arbetsform

I denna rapport har jag redovisat projektets huvudstudie – kurserna med studentmedverkan och deras uppföljning. Däremot har jag inte tagit upp lärarnas och utbildningsledarnas medverkan i den introducerande kursen, vårterminen 2008, eftersom detta främst var ett sätt att förbereda för huvudstudien och inte hade ett syfte i sig. Men, eftersom lärarnas möjlighet till vetenskaps- och verksamhetsrelaterad kompetensutveckling av särskild vikt enligt den nya högskoleförordningen, kan projektet ha haft en viss betydelse. För att undervisa på grundskolans högstadium och på gymnasium krävs numera lärarexamen på avancerad nivå, och en konsekvens av detta är att studenter kommer att förvänta sig minst samma krav på lärarutbildare, vilket projektet alltså har i viss utsträckning har bidragit till.

Den högskolepedagogiska kursen för lärarna utgör också grundstenen till antologin, som kommer ut i vår (2010). Genom att synliggöra studenters och lärarutbildares kompetens kan projektet på så sätt förhoppningsvis bidra till kunskapsutveckling på en kollektiv nivå. Outtalade lärandestrategier i musicerande kontexter synliggörs och reflekteras av studenter och lärarutbildare, och görs därmed tillgängliga för praktiker och forskare. Detta bidrar också till att stärka ett vetenskapligt förhållningssätt i lärarutbildning med inriktning musik, och till att främja intressegemenskap mellan grundutbildning och forskning.

Till sist några tankar om projektformens sårbarhet, men också om den styrka, som modet till sårbarhet kan ge upphov till: Projektet Att nå målet utgick från en tydlig förankring hos personer med ledningsfunktioner på mellannivå – utbildningsledare och studierektorer; personer som inser vilken direkta nytta som projektet skulle kunna ha. Förutsättningarna för att genomföra projektet som planerat var därför bättre än i många andra motsvarande projekt. Trots detta fick vi redan i introduktionsskedet revidera den ursprungliga planen för genomförandet på grund av kortsiktiga anställningsformer och ovisshet i bemanningen under projektets huvudfas. En konsekvens av detta kunde vara att avstå från att ansöka om liknande projekt i framtiden. En annan konsekvens är emellertid att ta fasta på vilka erfarenheter av värde som projektet ändå kunde ge, och varför detta var möjligt.

Viktigt i detta sammanhang är en generell strategi som påminner om det som studenterna gemensamt framhäver som väsentlig kompetens som musiklektare: Att vara väl insatt i området och att ha en handlingsberedskap att inför oförutsedda problem se möjligheter att utveckla

dess situationer på ett konstruktivt sätt. Detta kräver i sin tur flexibilitet i planeringen. I projektet Att nå målet bidrog en sådan flexibilitet till att vi kunde ta del av studenternas kloka synpunkter på ett mycket bra sätt i de uppföljande workshops som vi hade under 2009. Som experter på sina utbildningar agerade studenterna som väl informerade kolleger i dialog med experter med andra profiler, det vill säga lärarutbildarna och mig.

Presentationer av projektet

Seminarier på partnerhögskolorna

Nordiska lärarkongresser, Reykjavik, Island, 2008 samt konferensartikel i on-line publikation KMH:s pedagogdagar (nationella lärarfortbildningsdagar), 2009

Deltagare

Kungl. Musikhögskolan i Stockholm, värdhögskola

Lena Söderström, studierektor för LGr (nu prefekt)

Filip Kvissberg, lektor

Karin Håkansson, adjunkt

Lena Lidström, adjunkt (nu studierektor)

Tre studenter (två kvinnor, en man)

Ralf Sandberg, lektor (2009, medverkan interjudge reliability reviewer i analysen samt med ett kapitel i antologin)

Högskolan för scen och musik, Göteborgs universitet

Helena Wattström, utbildningsledare

Torbjörn Agerberg, adjunkt

Anne Johansson, adjunkt

Tre studenter (två män, en kvinna)

Kursdeltagare, vt 2008, förutom lärarna i projektkurserna:

Bengt Jönsson

Erik Jonasson

Rune Fredriksson

Musikhögskolan i Piteå, (MME), Luleå tekniska universitet

Kristina Nilsson, utbildningsledare (t.o.m. 2008)

Joakim Hellgren, lärare (fr.o.m. senare delen av ht 2008)

Tre studenter (två män, en kvinna)

Kursdeltagare, vt 2008, förutom lärarna i projektkurserna:

Ewa Lill Clarén

Tommy Lakso

Bilaga

Ekonomisk rapport

Referenser

- Bouij, C. (1998). *"Musiken – mitt liv och mitt kommande levebröd": En studie i musiklärares yrkessocialisation*. Doktorsavhandling. Göteborg: Skrifter från Institutionen för musikvetenskap, Göteborgs Universitet.
- Bruner, J. (2002). *Kulturens väv. Utbildning i kulturpsykologisk belysning*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Engeström, Y. (1999). Activity theory and individual and social transformation. In Y. Engeström, R. Mietinen & R-L. Punamäki (red.): *Perspectives on activity theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Georgii-Hemming, E. (2005). *Berättelsen under deras fötter. Fem musiklärares livshistorier*. Doktorsavhandling. Örebro: Örebro universitet.
- Jedemark, M. (2007). *Lärarytbildningens olika undervisningspraktiker. En studie av lärarytbildares olika sätt att praktisera sitt professionella uppdrag*. Doktorsavhandling. Lunds universitet: Pedagogiska institutionen.
- Marton, F. & Tsui, A. (2004). *Classroom discourse and the space of learning*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Ass.
- Sandberg, R. & Heiling, G. (2005). "Utvecklingen av musikundervisningen i grundskolan – en framtidsvy". I: Skolverket. *Grundskolan i ljuset av Nationella utvärderingen 2003. Nuläge och framåtblickar*. Stockholm: Skolverket.
- Säljö, R. (2000). *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Bokförlaget Prisma.
- Säljö, R. (2005). *Lärande och kulturella redskap. Om lärprocesser och det kollektiva minnet*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Vygotskij, L. S. (1981/1934). *Thought and Language*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.